

ТЕНДЕНЦІЇ РЕСУРСНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ

THE TENDENCIES OF RESOURCE PROVISION OF AGRICULTURAL ENTERPRISES OF UKRAINE

У статті розглянуто тенденції ресурсного забезпечення сільськогосподарських підприємств України. Досліджено функціональний стан основних засобів сільського господарства та забезпеченість підприємств технікою. Проаналізовано розподіл підприємств за розміром земельних угідь та напрямки використання ріллі. Здійснено порівняльний аналіз темпів зміни продуктивності праці та заробітної плати. З'ясовано, що підвищення результативності сільського господарства відбувається за рахунок підвищення інтенсивності використання ресурсів, а не за рахунок кількісного розширення.

Ключові слова: основні засоби, оборотний капітал, сільськогосподарські угіддя, посівна площа, продуктивність праці, заробітна плата.

В статье рассмотрены тенденции ресурсного обеспечения сельскохозяйственных предприятий Украины. Исследованы функциональное состояние основных средств сельского хозяйства и обеспеченность предприятий техникой. Проанализированы распределение предприятий по размеру земельных угодий и направления использования пашни. Проведен сравнительный

анализ темпов изменения производительности труда и заработной платы. Установлено, что повышение результативности сельского хозяйства происходит за счет повышения интенсивности использования ресурсов, а не за счет количественного расширения.

Ключевые слова: основные средства, оборотный капитал, сельскохозяйственные угодья, посевная площадь, производительность труда, заработная плата.

The article reviews the tendencies of resource provision of agricultural enterprises of Ukraine. The author investigates the functional state of sonorous means of agriculture and the provision of enterprises with equipment. The distribution of enterprises according to the size of land and the use of arable land is also analyzed. A comparative analysis between the rate of change in labor productivity and the level of salary was conducted. It was determined that the efficiency of agriculture increases due to intensity of the use of resources, but not due to the quantitative expansion.

Key words: fixed assets, operating capital, agricultural land (farmland), sown area, labor productivity, salary.

УДК 631.11:330.111.4

Дивнич О.Д.

к.е.н., доцент кафедри економіки підприємства
Полтавська державна аграрна академія

Постановка проблеми. Ресурсне забезпечення є основою розвитку будь-якого виробництва чи галузі. Диспропорції в розвитку сільського господарства, наявний диспаритет цін, стрімке зростання вартості матеріально-технічних ресурсів, низький рівень кредитування аграрної сфери здійснюють вплив на формування ресурсної бази, а також на виробничий потенціал галузі. Сільськогосподарські підприємства є основними суб'єктами виробничо-господарських відносин у сільському господарстві, на їхню частку припадає 56,4% виробництва валової продукції сільського господарства. З огляду на зазначене, визначення особливостей формування та використання виробничих ресурсів сільськогосподарських підприємств України є основою оцінки конкурентоспроможності галузі та визначення резервів її підвищення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Дослідженню теоретико-методологічних питань формування, оцінки та віддачі ресурсів сільськогосподарських підприємств присвятили свої праці вітчизняні вчені: В.Г. Андрійчук, М.В. Гладій, І.І. Лукінов, О.М. Онищенко, Б.Й. Пасхавер, В.М. Трегобчук, А.Е. Юзефович. Проблеми ефективного використання та відтворення ресурсів в аграрному секторі досліджували О.А. Бугуцький, В.С. Дієсперов, В.Я. Месель-Веселяк, Г.М. Підлісецький, П.Т. Саблук, А.М. Третяк, М.М. Федоров, А.Г. Фонотов, В.Й. Шиян, В.В. Юрчишин та ін.

Постановка завдання. Метою дослідження є діагностика тенденцій забезпеченості та використання основних засобів, земельних ресурсів та найманих працівників у сільському господарстві.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ресурсне забезпечення сільськогосподарських підприємств включає основні засоби, оборотний капітал, персонал та земельні ресурси. При цьому, земельні ресурси у сільському господарстві виступають не лише базисом для розміщення виробництва, а й предметом та знаряддям праці.

У структурі активів сільського, лісового та рибного господарства спостерігається стійке переважаювання оборотних активів над необоротними. Зокрема, у 2017 р. на частку оборотних активів припадає 70% сукупних активів, що на 7,6 в. п. більше порівняно з 2013 р., відповідно на необоротні активи – лише 30% [7, с. 486; 8, 458].

Процес виробництва сільськогосподарської продукції здійснюється за умови взаємодії робочої сили і засобів виробництва, які представлені основними та оборотними засобами.

Статистична інформація дає змогу проаналізувати вартість та структуру основних засобів сільськогосподарських підприємств за 2013–2016 рр. (табл. 1).

Незважаючи на зменшення вартості основних засобів в Україні за всіма видами економічної діяльності на 21,4%, вартість основних засобів

сільського, лісового та рибного господарства збільшилася на 73,4%, у тому числі сільське господарство, мисливство та надання пов'язаних із ними послуг – на 74,4% і становить 264 859 млн. грн. Питома вага основних засобів сільського, лісового та рибного господарства в 2016 р. порівняно з 2013 р. збільшилася на 1,8%, до 3,3%.

Ступінь зносу основних засобів у сільському господарстві, мисливстві та пов'язаних із ними послуг у 2016 р. порівняно з 2013 р. збільшився на 1,5 в. п. і дорівнює 36,9%, що свідчить про задо-

вільний функціональний стан основних засобів (рис. 1).

Складником основних засобів сільського господарства є техніко-технологічна база, що характеризується наявністю та забезпеченістю сільськогосподарською технікою (табл. 2).

Як свідчать дані табл. 2, кількість тракторів у сільськогосподарських підприємствах України за досліджуваний період зменшилася на 11,4%, однак середня потужність двигуна трактора збільшилася на 10,1%, до 97,3 кВт.

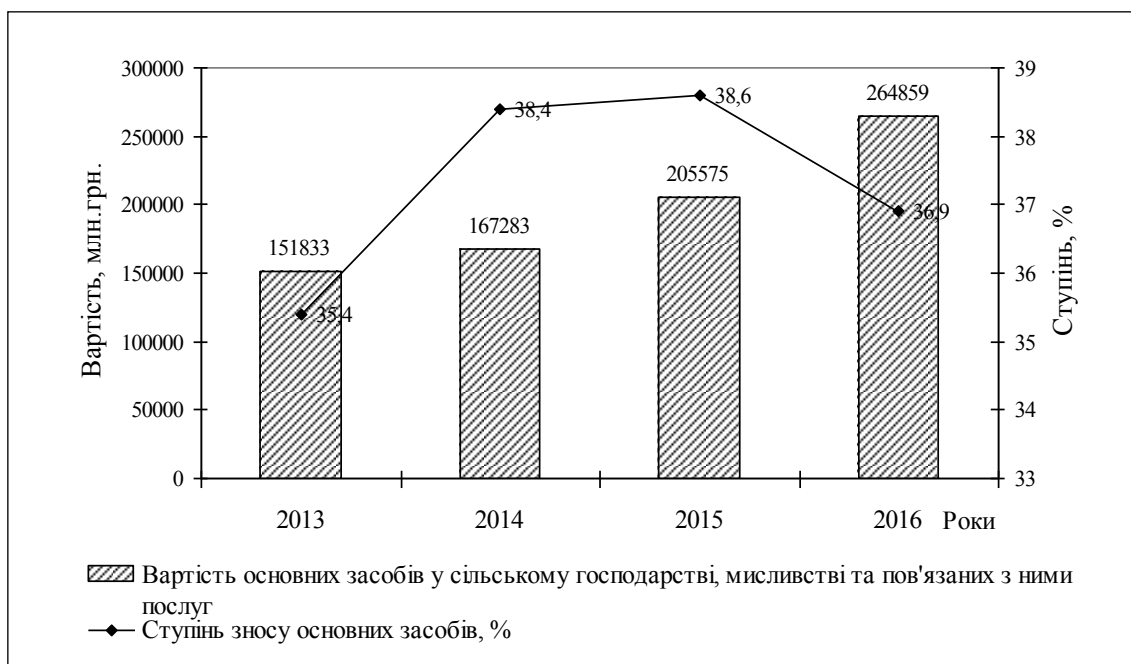

Рис. 1. Динаміка вартості основних засобів у сільському господарстві України та ступінь їх зносу, 2013–2016 рр.

Джерело: розраховано автором за [1–4]

Таблиця 1

Вартість основних засобів за видами економічної діяльності в Україні, 2013–2016 рр.

Показники	Роки				2016 р., у % до 2013 р. абсолютне відхилення, в.п. (+,-)
	2013	2014	2015	2016	
Усього, млн. грн.	10401324	13752117	7641357	8177408	78,6
Сільське, лісове та рибне господарство, млн. грн.	156013	171392	210169	270467	173,4
у т. ч. сільське господарство, мисливство та надання пов'язаних із ними послуг	151833	167283	205575	264859	174,4
У відсотках до загального підсумку					
Усього	100,0	100,0	100,0	100,0	x
Сільське, лісове та рибне господарство	1,5	1,2	2,8	3,3	+1,8
у т. ч. сільське господарство, мисливство та надання пов'язаних із ними послуг	1,5	1,2	2,7	3,2	+1,7

Джерело: розраховано автором за [6, с. 24]

Наявність та забезпеченість сільськогосподарською технікою у підприємствах України, 2013–2017 рр.

Показники	Роки					2017 р. у % до 2013 р.
	2013	2014	2015	2016	2017	
Трактори						
тис. од.	146,0	130,8	127,9	132,7	129,3	88,6
Потужність двигунів тракторів, тис. кВт	12908	11826	12033	12615	12582	97,5
Середня потужність двигуна трактора, кВт	88,4	90,4	94,1	95,1	97,3	110,1
Зернозбиральні комбайни						
тис. од.	30,0	27,2	26,7	27,4	26,8	89,3
у розрахунку на 10 тис. га посівної площі культур зернових (без кукурудзи), од.	37	39	35	38	38	102,7
Кукурудзозбиральні комбайни						
тис. од.	2,0	1,8	1,6	1,5	1,5	75,0
у розрахунку на 10 тис. га посівної площі кукурудзи, од.	5	5	5	5	4	80,0
Бурякозбиральні машини						
тис. од.	3,0	2,7	2,4	2,3	2,0	66,7
у розрахунку на 10 тис. га посівної площі буряків цукрових фабричних, од.	134	92	114	84	68	50,7
Установки та агрегати для доїння корів, тис. од.	11,2	10,5	10,2	10,3	9,5	84,8

Джерело: розраховано автором за [6, с. 71–72]

Незважаючи на зменшення кількості зернозбиральних комбайнів на 10,7%, рівень забезпеченості ними збільшився на 2,7% і становить 38 од. на 10 тис. га посівної площі культур зернових. При цьому забезпеченість кукурудзозбиральними комбайнами зменшилася на 20%, до 4 од. на 10 тис. га посівної площі кукурудзи. У зв'язку зі скороченням галузі буряківництва забезпеченість бурякозбиральними комбайнами зменшилася вдвічі і знаходиться на рівні 68 од.

Інвестиції у відтворення основних засобів і на приріст матеріально-виробничих запасів здійснюються у формі капітальних вкладень.

В Україні капітальні інвестиції у сільське господарство за досліджуваний період зросли у 3,4 рази, питома вага сільського господарства у капітальних інвестиціях в економіку збільшилася на 7,2 в. п. і становить 14,3%, що свідчить про похвалення інвестиційної діяльності в галузі (рис. 2). При цьому слід відзначити переважання вітчизняних інвестицій. Прямі інвестиції у сільське господарство зменшилися на 19,5%, а їхня частка у прямих інвестиціях в економіку не перевищувала 1,6%.

У різних галузях національної економіки співвідношення оборотних коштів має свою специфіку. Це пояснюється особливостями організації виробництва, постачання, збуту та системи розрахунків. Для забезпечення безперервності процесу виробництва і реалізації виробленої продукції необхідно досягти оптимального співвідношення

оборотних коштів у сфері виробництва й обігу. За 2013–2017 рр. забезпеченість оборотними активами сільського господарства зросла у 3,6 рази і знаходиться на рівні 15,84 тис. грн. на 1 га сільськогосподарських угідь, однак оборотність оборотних активів збільшилася на 81 день, що свідчить про зниження рівня ефективності використання активів [7, с. 466, с. 486; 8, с. 444, с. 458].

У сільському господарстві земля – головний засіб виробництва, що функціонує одночасно як предмет та засіб праці. Земля з її механічними, фізичними, хімічними та біологічними властивостями впливає на рослини і виступає засобом праці, водночас цілеспрямований вплив людини на землю для одержання запланованого врожаю є особливістю предмету праці.

Як свідчать дані табл. 3, 24,7% сільськогосподарських підприємств мають у своєму розпорядженні сільськогосподарські угіддя площею 20–50 га, 16,2 % підприємств – 100–500 га, 6,9% підприємств – до 5 га. При цьому 2,9% підприємств мають у своєму розпорядженні 46% сільськогосподарських угідь.

Таким чином, 78,7% підприємств України мають сільськогосподарські угіддя до 1 000 га і ведуть дрібнотоварне виробництво, що зумовлює зниження ефективності сільськогосподарського виробництва, оскільки не використовують ефект масштабу.

У структурі посівних площ сільськогосподарських культур в Україні у 2017 р. найбільшу питому

вагу займають культури зернові та зернобобові – 53%, що на 4,2 в. п. менше порівняно з 2013 р. (рис. 3). При цьому питома вага технічних культур збільшилася з 27,8% до 33,6%. Частка картоплі, культур овочевих та баштанних продовольчих практично не змінилася – 6,7%, а частка кормових культур зменшилася на 1,4 в. п., до 6,7 %.

Праця в сільському господарстві, як і в інших галузях національної економіки, – це цілеспрямована діяльність людини, спрямована на видозміну і пристосування предметів природи для задоволення своїх потреб.

Чисельність постійного населення України має тенденцію до зменшення як за кількісними, так і за

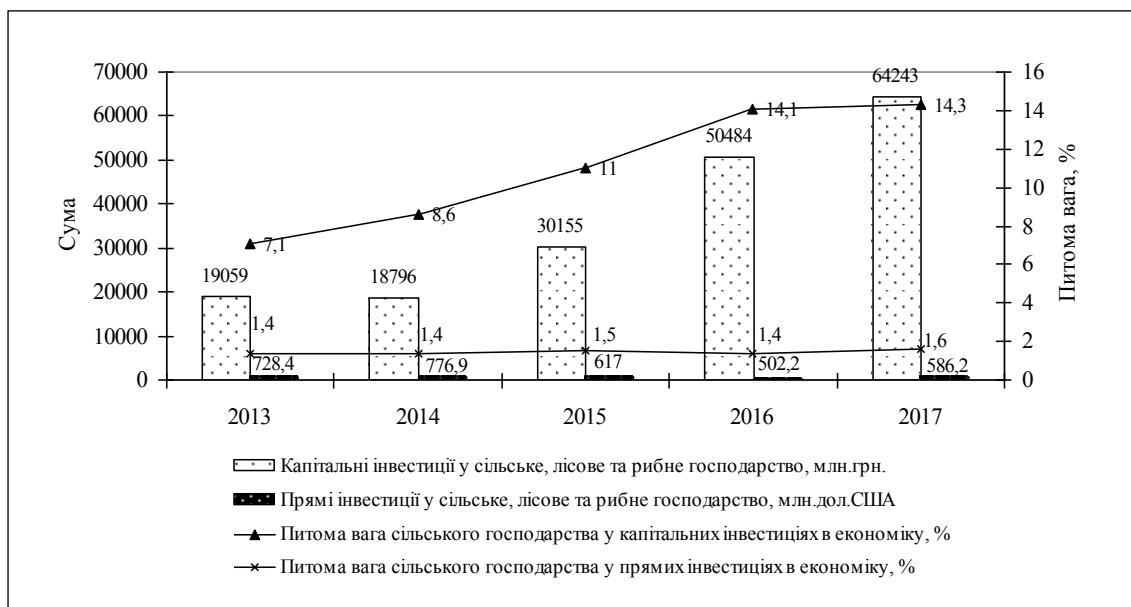

Рис. 2. Динаміка капітальних та прямих інвестицій у сільське, лісове та рибне господарство України, 2013–2017 рр.

Джерело: побудовано автором за [6, с. 23]

Таблиця 3

Розподіл сільськогосподарських підприємств України за розміром сільськогосподарських угідь на 1 листопада 2017 р.

Показники	Кількість підприємств		Площа сільськогосподарських угідь	
	од.	питома вага, %	тис. га	питома вага, %
Підприємства, що мали сільськогосподарські угіддя	40735	89,4	19960,2	100,0
у т. ч. площею, га				
до 5,0	3138	6,9	10,1	0,1
5,1 – 10,0	2594	5,7	20,3	0,1
10,1 – 20,0	3937	8,6	61,0	0,3
20,1 – 50,0	11263	24,7	424,9	2,1
50,1 – 100,0	4903	10,8	354,3	1,8
100,1 – 500,0	7372	16,2	1797,1	9,0
500,1 – 1000,0	2651	5,8	1891,4	9,5
1000,1 – 2000,0	2481	5,4	3570,9	17,8
2000,1 – 3000,0	1084	2,4	2649,2	13,3
3000,1 – 4000,0	471	1,0	1635,4	8,2
4000,1 – 5000,0	276	0,6	1236,1	6,2
5000,1 – 7000,0	261	0,6	1526,3	7,6
7000,1 – 10000,0	138	0,3	1140,1	5,7
більше 10000,0	166	0,4	3643,1	18,3
Підприємства, що не мали сільськогосподарських угідь	4823	10,6	x	x

Джерело: розраховано автором за даними [6, с. 173]

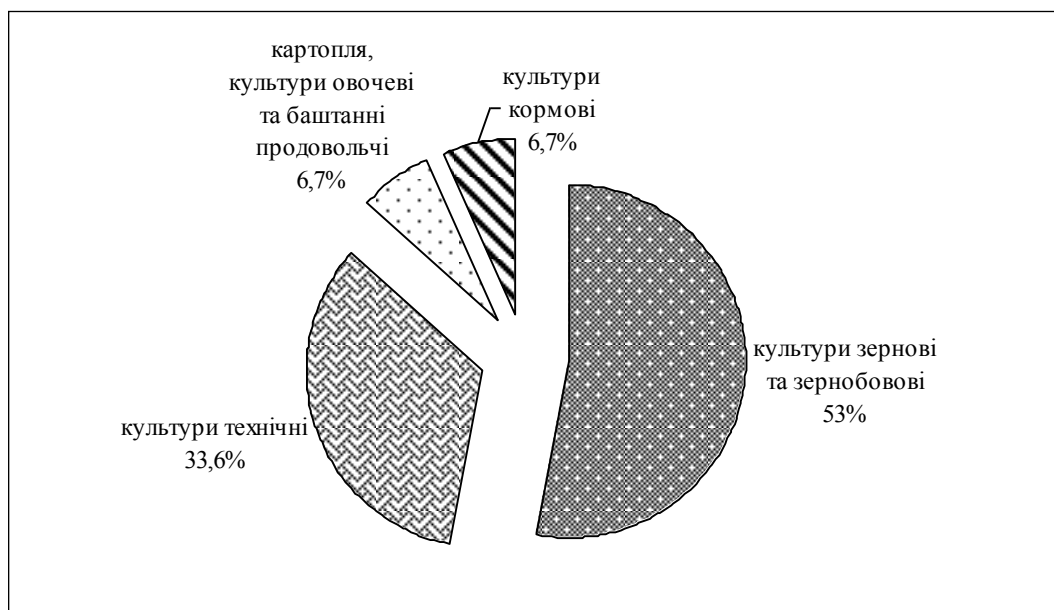

Рис. 3. Структура посівних площ сільськогосподарських культур в Україні, 2017 р., %

Джерело: побудовано автором за даними [6, с. 90]

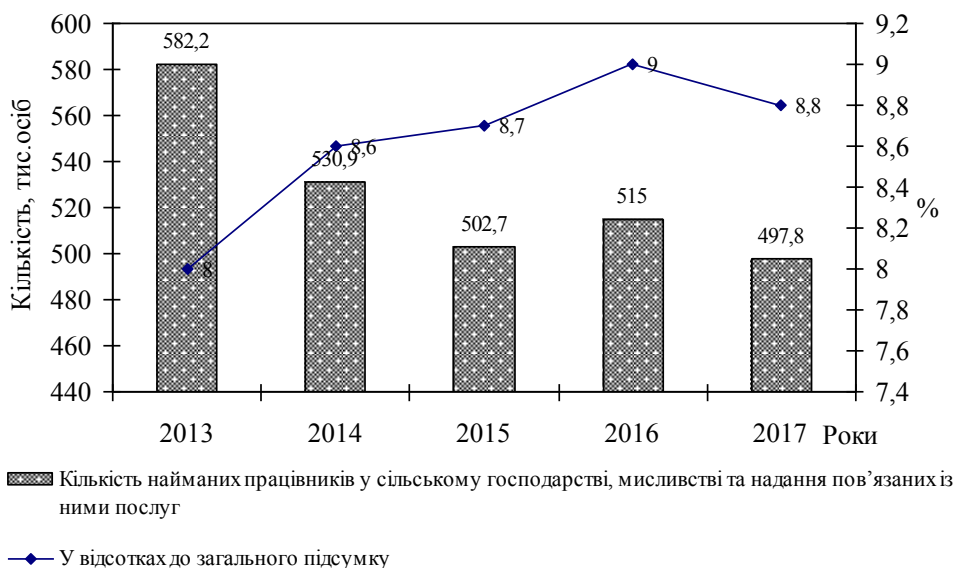

Рис. 4. Кількість найманих працівників у сільському господарстві, мисливстві та надання пов'язаних із ними послуг в Україні, 2013–2017 рр.

Джерело: побудовано автором за даними [6, с. 21]

якісними показниками. Зокрема, чисельність сільського населення за 2013–2017 рр. зменшилася на 1 165,1 тис. осіб (8,2%) і становить 13 084,6 тис. осіб, або 31% постійного населення. Частка сільського населення у віці 16–59 років знаходиться на рівні 30%, у тому числі чоловіків – 31,1%, жінок – 29,0%.

Кількість найманих працівників у сільському господарстві, мисливстві та надання пов'язаних із

ними послуг в Україні за 2013–2017 рр. зменшилася на 14,5% і становить 497,8 тис. осіб, або 8,8% загальної кількості найманих працівників (рис. 4).

Середньомісячна номінальна заробітна плата штатних працівників України за досліджуваний період збільшилася на 3 839 грн. (у 2,2 рази) і дорівнює 7 104 грн., у тому числі у сільському господарстві – 5 761 грн., або 81,1% від середнього рівня по країні (табл. 4).

**Динаміка продуктивності та оплати праці
у сільськогосподарських підприємствах України, 2013–2017 рр., грн./особу**

Показники	Роки					2017 р. у % до 2013 р.
	2013	2014	2015	2016	2017	
Сільське господарство	201216,9	227753,4	223309,9	275317,8	271491,4	134,9
у тому числі						
рослинництво	202220,5	228884,7	218768,0	270863,2	260793,7	129,0
тваринництво	198185,6	224105,1	237990,0	292511,2	315503,8	159,2
Середньомісячна номінальна заробітна плата у сільському господарстві, грн.	2269	2476	3140	3916	5761	253,9
Індекс інфляції	1,055	1,249	1,433	1,124	1,137	x
Середньомісячна реальна заробітна плата у сільському господарстві, грн.	2150,71	1982,39	2191,21	3483,99	5066,84	235,6

Джерело: розраховано автором за [5, с. 112; 6, с. 58]

Виходячи з даних, наведених у табл. 4, можна відзначити, що продуктивність праці у сільськогосподарських підприємствах України в 2017 р. порівняно з 2013 р. збільшилася на 70,3 тис. грн. (34,9%) і становить 271,5 тис. грн., у тому числі у рослинництві – на 29%, до 260,8 тис. грн., у тваринництві – на 59,2%, до 315,5 тис. грн. При цьому реальна середньомісячна заробітна плата одного працівника зросла у 2,4 рази і дорівнює 5 067 грн. Непропорційність у зростанні продуктивності праці та заробітної плати негативно впливає на ефективність діяльності підприємств, оскільки спостерігається, з одного боку, перевищення фонду заробітної плати, а з іншого – оплата праці не задовольняє фізичні потреби працівника і членів його сім'ї, тобто втрачає стимулюючу роль.

Висновки з проведеного дослідження. За 2013–2017 рр. чистий прибуток сільськогосподарських підприємств України зріс у 5,3 рази, а частка підприємств, що отримали прибуток, збільшилася на 6,4 в. п., до 86,7%, що свідчить про збільшення абсолютного ефекту від використання виробничих ресурсів. Рівень господарської діяльності збільшився на 10,4 в. п., до 18,7 %, рентабельність активів сільськогосподарських підприємств – на 3,3 в. п., до 8,4 %, що свідчить про зростання ефективності використання ресурсів за рахунок більш інтенсивного їх використання.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Основні засоби України. 2013: стат. бюл. / Держ. служба статистики України. Київ, 2014. 19 с.
2. Основні засоби України. 2014: стат. бюл. / Держ. служба статистики України. Київ, 2015. 19 с.
3. Основні засоби України. 2015: стат. бюл. / Держ. служба статистики України. Київ, 2016. 19 с.

4. Основні засоби України. 2016: стат. бюл. / Держ. служба статистики України. Київ, 2017. 17 с.

5. Праця України. 2017: стат. зб. / Держ. служба статистики України. Київ: Август Трейд, 2018. 282 с.

6. Сільське господарство України. 2017: стат. зб. / Держ. служба статистики України. Київ, 2018. 245 с.

7. Статистичний щорічник України. 2016: стат. щорічник / Держ. служба статистики України. Київ, 2017. 611 с.

8. Статистичний щорічник України. 2017: стат. щорічник / Держ. служба статистики України. Київ, 2018. 541 с.

REFERENCES:

1. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy (2014) Osnovni zasoby Ukrainy [The basic assets of Ukraine], Kyiv: Informatsiino-analitychne ahentstvo.

2. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy (2015) Osnovni zasoby Ukrainy [The basic assets of Ukraine], Kyiv: Informatsiino-analitychne ahentstvo.

3. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy (2016) Osnovni zasoby Ukrainy [The basic assets of Ukraine], Kyiv: Informatsiino-analitychne ahentstvo.

4. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy (2017) Osnovni zasoby Ukrainy [The basic assets of Ukraine], Kyiv: Informatsiino-analitychne ahentstvo.

5. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy (2018) Pratsia Ukrainy [The work of Ukraine], Kyiv: Avghust Trejd.

6. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy (2018) Silske hospodarstvo Ukrainy [Agriculture of Ukraine], Kyiv: Informatsiino-analitychne ahentstvo.

7. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy (2017) Statystychnyi shchorichnyk Ukrainy [Statistical Yearbook of Ukraine], Kyiv: Informatsiino-analitychne ahentstvo.

8. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy (2018) Statystychnyi shchorichnyk Ukrainy [Statistical Yearbook of Ukraine], Kyiv: Informatsiino-analitychne ahentstvo.

Dyvnych O.D.

Candidate of Economic Sciences,
Senior Lecturer at Department of Economics of Enterprise
Poltava State Agrarian Academy

THE TENDENCIES OF RESOURCE PROVISION OF AGRICULTURAL ENTERPRISES OF UKRAINE

Resource provision is the basis for the development of any industry or production. Disproportions in agricultural development, a price disparity, rapid increase in the cost of material and technical resources, the low level of crediting of the agrarian sphere has an impact on the forming the resource base, and also on the production potential of the industry.

Agricultural enterprises' resource provision includes fixed assets, operating capital, hired labor, and land resources. Herewith, the land resources in agriculture act not only as a basis for production placement, but also as an object, and a tool of labor.

Despite the decrease in the cost of fixed assets in Ukraine by 21,4% in all types of economic activity, the cost of fixed assets in agriculture, forestry and fish industry increased by 73,4%. The share of fixed assets in agriculture, forestry and fish industry increased in 2016 by 1,8% (to 3,3%), comparing to 2013, and their functional state is satisfying.

Direct investment in agriculture decreased by 19,5%, and their share in direct investments into the national economy did not exceed 1,6%.

78,7% of enterprises in Ukraine own agricultural land up to 1000 hectares and produce small-scale production, which leads to a decrease in the efficiency of agricultural production, as the scale effect is not used.

There are disproportions in the structure of the sown area in favor of technical crops, while the proportion of forage crops is constantly decreasing.

The number of hired labor in agriculture, hunting and related spheres, decreased in Ukraine by 14,5% during 2013–2017, and amounts to 497,8 thousand people, or 8,8% of the total number of employees. Average monthly nominal wages of full-time employees in Ukraine increased by 2,2 times for investigated period, and equals 7104 UAH, including agriculture – 6057 UAH, or 81,1% of the country's average. Labor productivity in agricultural enterprises increased by 34,9%, herewith its level in the field of animal husbandry is higher in comparison with horticulture or crop production.

The net profit of agricultural enterprises in Ukraine increased by 5,3 times during 2013–2017, and the share of profit-making enterprises increased by 6,4 percentage points, to 86,7 %, which evidences of increase in the absolute effect from the use of productive resources. Consequently, the level of economic activity increased by 10,4 percentage points, to 18,7%, return on assets of agricultural enterprises – by 3,3 percentage points, to 8,4 %, which evidences of an increase in resource use efficiency, due to its more intensive use.